

مقالات دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران، ۱۳۹۱

با همکاری:

شورای اجتماعی وزارت کشور، شورای اسلامی شهر تهران، معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، مؤسسه تحقیقات تعاون دانشگاه تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، مرکز پژوهش‌های گردشگری دانشگاه تهران، دفتر پژوهش‌های رادیو، فرهنگستان علوم، مؤسسه تصویر شهر (سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران)، شرکت صنعتی هواپار، انتشارات مبتکران، انجمن اقتصاد اسلامی ایران، انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران، مؤسسه پژوهشی توسعه رایمند

جلد دوم:

آسیب‌های کودکان، نوجوانان و جوانان

انجمن جامعه‌شناسی ایران

و

شورای اجتماعی کشور

فهرست

- دیباجه ۹ نوشته میرطاهر موسوی
- مقدمه ۱۳ نوشته سیدمرتضی میرباقری
- ۱۵ نوشته یوسف امینی، محمد امینی
- ۳۹ نوشته حسین تولائی، رحمان بردی اوزونی دوجی
- ۶۱ راهبردهای مدیریتی نوشته کامیار قهرمانی فرد، حسین بقایی
- ۷۹ سیاست‌های اجتماعی مناسب کودکان کار خیابان نوشته شیمیا پرن فر
- ۹۵ بررسی تطبیقی حقوق کودک در اسناد بین‌المللی نوشته ولی شیرپور
- ۱۳۱ علل و پیامد فرار دختران نوشته علی ربیعی، احسان شاه‌قاسمی، مهدی خوبان
- ۱۵۵ دختران جوان و آسیب‌های فراغتی نوشته مریم رفعت‌جاه
- پهنه‌بندی آسیب‌های اجتماعی تهدیدکننده کودکان در شهر تهران (با نگاهی به خدمات سازمان‌های غیردولتی)
- ۱۸۱ نوشته دل‌اوم علی، پیام روشن فکر

بررسی تأثیر فرهنگ خانواده‌های مهاجر افغان بر کار کودکان در شهرستان کرج (منطقه مورد بررسی: اسلام‌آباد و میان‌جاده کرج)

نوشته محمد همایون سپهر، سیدبهنام اخوت‌پور ۲۰۵

تجربه زیسته دختران کار از خشونت (به طور خاص دختران مهاجر افغان)

نوشته زهرا مدرس موسوی بهبهانی ۲۲۱

دیباچه

با نگاهی گذرا به سیر تحول جوامع انسانی می‌توان دریافت که انسان، حیات جمعی و آسیب‌های اجتماعی همزاد یکدیگرند. «آسیب‌های اجتماعی»، اگرچه باید خاطر نشان کرد واقعیتی دیرپا محسوب می‌شود، لیکن مفهومی نسبتاً نوظهور و مربوط به دوره ضرب‌آهنگ سریع توسعه پس از انقلاب صنعتی است که با خود مهاجرت وسیع، انباشت جمعیت شهری، رشد شتابان شهرها و کلان‌شهرها، تغییر نوع و شکل روابط انسانی و ظهور عصر جدید، تکثیر و تجمع آسیب‌های اجتماعی را به همراه داشته است.

از این رو، برخی تحلیل‌گران بروز و تشدید انحراف‌ها و آسیب‌ها را محصول توسعه دانسته، بر آن خرده گرفته و توسعه را به تازیانة نقد و نفرین نواخته‌اند. لیکن بر اهل خرد نیک هویداست که توسعه اصولی، ذاتاً واجد بار اخلاقی است، نیل به رفاه مادی و معنوی جامعه را توأمآ مدنظر دارد، و افزایش ناملايمات و کجروی‌ها حاصل اجرای ناصحیح برنامه‌های توسعه و فارغ از مقتضیات فرهنگی، اجتماعی و تاریخی جامعه است.

در انتهای هزاره دوم و در آغاز سومین هزاره، مسائل و آسیب‌های اجتماعی بیش از پیش خود را به بشریت تحمیل کرده‌اند و در جوامع گوناگون، اعم از توسعه یافته، در حال توسعه و یا کم‌تر توسعه یافته، به اشکال و گونه‌های متفاوت جاری شده‌اند.

سرزمین ایران نیز از این واقعیت مستثنا نبوده و بنا بر دلایل متعددی نظیر موقعیت ژئوپلیتیکی، سابقه تاریخی، تغییرات جمعیتی، رشد شتابان شهرها، اجرای برنامه‌های متنوع و گاه متضاد توسعه در یکصد سال اخیر، ناپایداری اجتماعی و سیاسی، رویه‌های مدیریتی و حکمرانی، شکاف‌های اجتماعی،

وضعیت مبهم سرمایه و اعتماد اجتماعی در دوره‌های طولانی، فقدان یا ضعف عرصه عمومی، نگاه آمرانه و عمودی به مقوله تغییرات اجتماعی و لاجرم آسیب‌ها و راه‌حل‌های آن، استحاله عرصه عمومی و بلعیده شدن آن توسط عرصه سیاسی، نبود تعادل میان خرده‌نظام‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، نگاه مکانیکی و غیرعلمی به مسئله تغییرات اجتماعی و درک نادرست از این نکته که این تغییرات از درون هنجارهای اجتماعی می‌جوشند و بایستی در قالب عرصه عمومی محقق شوند، نه صرفاً بخشنامه‌های اداری و دستورالعمل‌های دولتی (!)، شاهد گسترش بی‌رویه آسیب‌ها و ناهنجارهای اجتماعی ای هستیم که انباشت، پیچیدگی و چندلایه شدن آن‌ها تهدیدی قابل توجه است که باید بدان پرداخته شود.

نکته قابل تأمل این‌که در توجه به آسیب‌ها و دستیابی به راهکارهای کاهش و کنترل آن «علم آسیب‌شناسی» خود دچار آسیب شده است! نگاه سیاسی، رویکرد ایدئولوژیک، روزمره‌شدن، کوچک‌نمایی و بزرگ‌نمایی تفسیر و تحلیل آسیب‌ها بدون یک دستگاه نظری کارآمد و متناسب با جامعه از جمله دغدغه‌های امروزی این حوزه است.

نگران‌کننده‌تر این‌که، با وجود انباشت آسیب‌ها در جامعه و شکل‌گیری نوعی «شورش سفید» (که همان تنوع، تراکم و پیچیدگی و چندلایه شدن انحراف‌ها و پیدایش «مرحله بحران اجتماعی» است) و علی‌رغم تلاش‌های صورت‌پذیرفته، دست‌مان از حیث تدوین «اطلس آسیب‌های اجتماعی» مبتنی بر یافته‌های دقیق علمی و آماری (که به‌عنوان ابزاری بسیار مؤثر در اختیار سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران اجرایی کشور در همه سطوح قرار گیرد) خالی است. با این گفتار موجز، مناسب است جایگاه برگزاری دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران مطرح شود.

نخستین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی را انجمن جامعه‌شناسی ایران با همت والا و ستودنی استاد ارجمند، شادروان دکتر محمد عبداللهی، ریاست وقت انجمن، در سال ۱۳۸۱ برگزار کرد و مجموعه مقالات همایش نیز متعاقباً در شش جلد منتشر شد که از جمله منابع ارزشمند علمی و پژوهشی برای اساتید، دانشجویان و پژوهش‌گران این حوزه بوده است. تمهید مقدمات برگزاری دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی نیز از

سال ۱۳۹۰ صورت‌گرفت تا اولاً تکرار این واقعه علمی باشد و به‌عنوان سنتی ماندگار و منظم تکرار شود و تغییرات رخ داده در جامعه با نگاه علمی و روش‌کافانه محققان رصد و چاره‌اندیشی شود؛ ثانیاً پاسداشتی باشد از مقام علمی استاد دکتر محمد عبداللهی.

از این رو، محورهای برگزاری دومین همایش برای اخذ مقالات به شرح زیر اعلام شد:

- دستاوردهای نظری بومی درباره آسیب‌های اجتماعی؛
- سبب‌شناسی آسیب‌های اجتماعی؛
- وضعیت موجود آسیب‌های اجتماعی، آثار و پیامدهای آن؛
- روند تغییرات و تحولات آسیب‌های اجتماعی در دهه اخیر و دورنمای آن؛
- سیاست‌ها، برنامه‌ها و نظام مدیریت آسیب‌های اجتماعی؛
- راه‌های پیشگیری، مداخله، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی

خوشبختانه، استقبال چشمگیر اساتید، دانشجویان و پژوهش‌گران از این فراخوان موجب دلگرمی بود و بیش از ۶۵۰ چکیده مقاله در دبیرخانه همایش دریافت شد.

از جمله نکات حائز اهمیت در دریافت چکیده‌ها و مقالات، حضور و نقش فعال پژوهش‌گران جوان و دانشجویان عزیز در مقاطع تحصیلات تکمیلی است که توانسته‌اند با ارائه تحلیل‌ها و یافته‌های مناسب حدود ۴۰ درصد از تعداد کل چکیده‌ها را به صورت مستقل و ۲۰ درصد را هم با مشارکت اساتید محترم به خود اختصاص دهند و در این فرصت، لازم می‌دانم از اساتید و پژوهش‌گران و دانشجویان به‌خاطر ارسال چکیده و مشروح مقاله‌های ارزشمند سپاس‌گزاری کنم و تلاش ایشان را ارج نهم.

فرایند ارزیابی چکیده‌ها را هیئت داوران با دقت انجام داد و در نهایت ۴۷۰ چکیده مقاله در قالب ۲۱ فصل به صورت کتاب چکیده مقالات در زمستان ۱۳۹۰ به طبع رسید.

زمان برگزاری همایش در مرحله نخست، روزهای دوم و سوم اسفندماه سال ۱۳۹۰ پیش‌بینی شده بود که به دلایلی نامعلوم محقق نگردید و هرچند در روزهای هشتم و نهم خرداد ۱۳۹۱ مقدمات و امکانات این مهم مهیا شد و هماهنگی‌های اداری و قانونی انجام پذیرفت، باز به دلایل اعلام‌نشده برگزاری